

Tajné životy

V průběhu let komunistický režim vybudoval důmyslný systém dohledu státu nad fungováním církve, zatímco její činnost vymezil pouze do prostor kostelů. Státní orgány ve spolupráci se Státní bezpečností řídily veškeré dění v církvi: schvalovaly přijetí uchazečů na teologickou fakultu, určovaly umístění kněží do duchovní správy a rozhodovaly o tom, zda bude knězi vůbec dovoleno vykonávat jeho povolání.

Systém se nezměnil ani poté, kdy se Československo zavázalo podpisem Helsinské smlouvy dodržovat lidská práva a základní svobody, včetně svobody myšlení, svědomí, náboženství a přesvědčení. Porušování smlouvy vedlo v Československu ke vzniku neformální občanské iniciativy Charta 77, která se veřejně dožadovala faktického plnění úmluvy a kriticky se vyjadřovala k různým oblastem života. Svým podpisem se k textu prohlášení Charty 77 připojilo také několik kněží a aktivních laiků, mezi nimi např. P. Josef Zvěřina, P. Václav Malý, P. Josef Kordík, P. František Lízna SJ, Václav Benda, Marie Rút Křížková, Radomír Malý, Růžena Vacková, Augustin Navrátil a další.

K uvěznění duchovních sice stále docházelo, režim však s ohledem na veřejné mínění začal volit méně nápadné metody odstranění oblíbených kněží z farností. Stačilo kněze přeložit do zapadlé farnosti v pohraničí, případně ho svévole zbavit tzv. státního souhlasu s výkonem kněžského povolání. V očích státu to znamenalo jeho okamžitou „laicizaci“ a automatický přechod do civilního zaměstnání.

Časem se ukázala tato taktika jako kontraproduktivní. Stát sice měl ve své pravomoci kněžím znemožnit veřejné působení a trestně je stíhat za případné porušení zákazu, ale kněžství samo jim vzít nedokázal. Duchovní „bez souhlasu“, kteří pracovali v dělnických povoláních, kněžídůchodci a ti, jež nebyli vytíženi ve své farnosti, se stali jádrem tzv. podzemní církve. Jejich neveřejné činnosti pokrývaly oblasti, které oficiální církve vykonávat nesměla: pořádali studijní kroužky, exercicie, vydávali samizdatovou křesťanskou literaturu a časopisy, vedli pastorační práci mezi rodinami, mládeží a inteligencí. Laici se ujali práce prepisovatelů textů a kolportérů samizdatové tvorby, kterou rozváželi po celém tehdejší Československu. Podzemní aktivity církve ovlivňovaly nejen samotné církevní společenství, ale i kulturně-společenský život, neboť pomáhaly spoluvytvářet alternativní prostor pro rozvoj nezávislého intelektuálního myšlení.

Tajné kontakty se zahraničními církvemi pomohly ke zrodu mnoha živých společenství. Existovala celá řada podzemních aktivit v řeholních rodinách, rozkvět zaznamenala nová církevní hnutí a komunity. Mezi nejrozšířenější v tehdejší Československu patřilo Hnutí fokoláře, ekumenické společenství Communauté de Taizé a různá další společenství vzešlá z charismatické obnovy. Ukázalo se, že podmínky vnější nesvobody nedokázaly zabránit růstu vnitřní svobody, která vedla mnohé věřící k důslednému následování života podle evangelia.

Velkým povzbuzením pro církve v Československu se stala r. 1978 překvapivá volba papeže Jana Pavla II., která motivovala mnohé křesťany k činorodosti a dodala potřebnou odvahu i zástupcům z řad oficiálních struktur církve. „Papež z Východu“, znalý života v totalitní zemi, jasně vyjádřil svůj postoj už v listopadu 1978 v Assisi, když na volání „Ať žije umlčená církev“, odpověděl: „Umlčená církev už nemlčí, neboť mluví ústy papeže!“ Ateistické vlády podrobil kritice ve své první encyklice „Redemptor hominis“ vydané 4. 3. 1979. V návaznosti na deklaraci II. vatikánského koncilu o náboženské svobodě „Dignitas humanae“ v ní mj. praví (kap. III/17): „Obecné dobro, jemuž veřejná moc ve státě slouží, je plně dosaženo jen tehdy, když si všichni občané jsou jisti svými právy. Není-li tomu tak, dochází k rozkladu společnosti, k opozici občanů vůči veřejné moci, anebo k situaci útlatu, zastrašování, násilí a terorismu; o tom nám poskytly mnoho příkladů totalitní režimy našeho století. Princip lidských práv se proto hluboce dotýká oblasti sociální spravedlnosti a stává se měřítkem pro její zásadní prověřování v životě politických organismů. Mezi tato práva patří, a oprávněně, i právo na náboženskou svobodu a na svobodu svědomí.“ Foto AKT

V 80. letech se rozvinula forma „chaloupkového apoštolátu“ – prázdninových pobytů pro děti od 8 do 18 let v rámci podzemních aktivit salesiánské kongregace, jejichž dušič byl v té době tajně vysvěcený kněz, provinciál salesiánů Ladislav Vik SDB. – Karel Herbst SDB (na foto StB, 1976) zpočátku jezdil na několik turnusů jako vedoucí, později se stal hlavním pořadatelem těchto „nelegálních katolických táborů“. Skryté pořádání „chaloupek“ neuniklo pozornosti Státní bezpečnosti, která se snažila „rozkřít tuto ideodiverzní činnost“ a zamezit působení salesiánů na mládež. Osvědčené „chaloupky“ přežily pád režimu a pokračují ve své činnosti dodnes. V r. 2002 byl Karel Herbst ustanoven pomocným biskupem pražské arcidiecéze. ABS (SL/MV)

O kontakt aktivistů Charty 77 s pražskou metropolitní kurií se zasloužil kněz Václav Malý (na foto z r. 1984 vlevo), který se stal signatářem mnoha dokumentů Charty 77, v r. 1978 členem Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných a spoluorganizátorem nezávislých skupin mladých křesťanů. V lednu 1979 mu režim odebral tzv. státní souhlas s výkonem kněžské služby, v květnu byl zatčen za „podvracení republiky“ a držen ve vazbě do prosince 1979. Po propuštění pracoval jako topič. V letech 1981–1982 byl mluvčím Charty 77 a v přelomovém roce 1989 se stal mluvčím Občanského fóra. Dnes zastává úřad světického biskupa pražského. ABS (SL/MV)

Pozornosti Státní bezpečnosti samozřejmě nemohl uniknout katolický aktivista Augustin Navrátil z Kroměříže. Takto ho zachytila tajná policie, která ho sledovala v akci s krycím názvem „Právník“ při návštěvě Prahy v r. 1983. ABS (SL/MV)

Bývalá zdravotní sestra Květa Kuželová byla blízkou spolupracovnicí Oty Mádra, jednoho z hlavních představitelů podzemní církve a redaktora samizdatových Teologických textů. Ve výrobní fázi katolické samizdatové tvorby se uplatnila jako mimořádně obětavá pisárka, která opsala tisíce stran. Na snímku z r. 1984 je zachycena objektem Státní bezpečnosti při „konspirativní“ schůzce s P. Františkem Kubíčkem. ABS (SL/MV)

Řeholnice Anna Magdalena Schwarzová (na foto uprostřed) byla komunistickým režimem pronásledována permanentně, od konce 40. let, a v databázích „nepřátelských osob“, vedených tajnou policií, byla označena jménem „Sára“. V návazích na tajné sledování z let 1981–1984, které bylo prováděno pod krycím názvem „Výlet“, je charakterizována jako osoba, která je „aktivně zapojena do činnosti nelegální církve a udržuje styky s představiteli Charty, Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných a reakčním klérem římskokatolické církve.“ Státní bezpečnost v nich zdůrazňovala i kontakty na „ideodiverzní zahraniční centra“ a podíl na distribuci církevních samizdatů. ABS (SL/MV)

Státní bezpečnost měla vytipovány stovky „zájmových osob“ z řad církve, jejichž životy systematicky monitorovala. Jedním ze způsobů dokumentování „nepřátelské činnosti“ věřících bylo i jejich tajné sledování, při němž příslušníci StB pořizovali fotodokumentaci. Dochované torzo těchto unikátních, dosud historicky nevyužitých snímků, zejména z let 70. a 80., skýtá barvitý a plastický obraz doby a mapuje činnost oficiálních i podzemních struktur katolické církve. – Na fotografiích z dosud bohužel archívně nepracovaného fondu svazkové agendy tzv. Správy sledování StB jsou zachyceni (zleva doprava): kněží

František Radkovský, Jiří Mikulášek a Jan Graubner (1986; sledování v akci s krycím názvem „Radko“), kněz bez „státního souhlasu“ a signatář Charty 77 František Lízna SJ (1980; krycí název „Učeň“), student Vysoké školy ekonomické v Praze a ministrant u sv. Ignáce Petr Bartoň (na foto z r. 1978 první zprava; krycí název „Věřící“) a Marie Rút Křížková, katolická aktivistka a signatářka Charty 77 (1983; sledována nejen jako mluvčím Charty, ale i v souvislosti s neformálními shromážděními v akci s krycím názvem „Narcis 6“). ABS (fotografie z fondu SL/MV; z negativů zpracoval V. Bosák)

